

/// **SZEKFÜ ANDRÁS 80**

Vegyész a filmszakmában

/// **KELECSÉNYI LÁSZLÓ**

FILMTÖRTÉNEZÉS, MÉDIAKUTATÓ, EGYETEMI OKTATÓ, INTERJÚKÖTETEI NÉLKÜLÖZHETETLENEK A 60-AS ÉVEK MAGYAR ÚJ HULLÁMÁNAK MEGISMERÉSÉHEZ.

Nem rúghatok labdába, ahol Jancsó focizik”, válaszolja Szekfű András a pályaválasztását firtató kérdésre. A többórás életút-interjú itt közölt részlete a születésnapját ünneplő filmtudós és tanár pályakezdésével foglalkozik.

• *Jordán Tamásnak van egy sokszor idézett kulcsmondata. „Minden az Egyetemi Színpadon kezdődött”. Számodra mit jelentett a hatvanas éveknek ez a mára kultikussá lett művelődési színtere?*

Kutatóvegyész hallgatóként engem az Egyetemi Színpad készített elő arra, hogy át tudjak menni a TTK-ról a Bölcsészkarra, ugyanis a Színpad összegyetemi szerv volt, mind a három karról lehetett oda jelentkezni. A gólya-eligazításra eljött valaki a Színpad titkárságától, és elmondta, hogy náluk miféle kulturális tevékenység folyik: színjátszás, énekkar, filmezés. Akkor jelentkeztem az Universitas Együtteshez; ott lettem ilyen lóti-futi gyerek, második ügyelő, vagy micsoda. Ott ismertem meg Jordán Tamást, Hetényi Pált, Fodor Tamást és még egy csomó fiatal színészt. Két alkalommal is körbejártuk nyaranta a Balatont; hakni-turnét szervezett az Universitas: *Twiszteletlen nebulók* címen. Négykerekű taliga-kocsival húztuk a kellékeket a vasúttól a mindenkori művelődési házig. Tihanyban a művház fönn volt a hegy tetején, és Aszófőtől kellett felhúznunk ezen a tragacson a díszleteket. Ezzel párhuzamosan jártam a Népművelési Intézetbe amatőr színházi rendezői tanfolyamra. Nem akárhány volt az oktatók. A két vezető Mezei Éva és Keleti István, a beszédtechnikát Montágh Imre oktatta, aki négy szemközt felvilágosított, hogy az a fajta raccsolás, ami a sajátom, rettentő nehezen haladható meg, úgyhogy nem biztos, hogy érdemes vele próbálkoznom. Olyan pályakezdők vol-

tak a társaim, mint Fodor Géza (a későbbi zeneesztéta – KL), vagy a színészek közül Schütz Ila. Nem volt rossz társaság. Úgyhogy most nemcsak egy gyógyszeripari szakmunkás beszélget veled, hanem egy diplomás amatőr színházi rendezővel ülsz szemben.

• *Nem beszéltél a legfontosabb Egyetemi Színpadi tevékenységedről, a filmműsorok szerkesztéséről, a filmklubvezetésről és az amatőrfilmezésről.*

Akkoriban vettem vagy kaptam egy használt, egy-objektíves Admira 2x8-as amatőr felvevőgépet. Nem sokkal előbb alapították meg az ELTE Amatőrfilm Klubot: Perényi Endre, B. Révész Laci és talán Ráday Misi volt a harmadik; hozzájuk csatlakoztam. Kialakult egy baráti társaság. Ugyanekkor indította meg Nemeskürty István a filmesztétikai speciálkollégiumát, ahová befogadtak más karokról is hallgatókat. Az akkori egyetemi légkörben nem volt problémátlan, ha vegyészként egy bölcsész-szemináriumot akartál fölvenni. Mégis járhattam Nemeskürty tanár úrhoz, s a mai napig a tanítványának tekintem magamat.

Létrejött egy filmbarátdiáktársaság, és meggyőztük az Egyetemi Színpad igazgatóját, Petúr Istvánt, aki kiváló ember volt, hogy az ott működő mozi alakítsuk át művész mozivá. Ez a fogalom akkor nem létezett. A Színpad addig egy harmadhetes utánjátszó moziként működött a régi (és a mai) piarista kápolna helyén. Volt két 35 mm-es vetítógép és egy mozigépész. Talán kétszer vagy háromszor játszottak hetente, napi két előadásban, nagyon régen lefutott kommersz-filmeket; a kerületi nyugdíjasok jártak oda. Mi pedig einstandoltuk a Pál utcai fiúk módjára, és a Színpadon megindítottuk a művészfilmek vetítését. Alapítottunk filmklubokat, többet is,

szerveztünk premier előtti vetítéseket. Akkor indult a magyar film nagy korszaka. Szellemi izgalom volt, hogy premier előtt lehessen látni a filmeket, többek közt azért is, hogy nézzük meg gyorsan, még mielőtt esetleg betiltják. Aztán filmtörténeti sorozatokat is szerveztünk. A 70-es évek elejéig szerkesztettem a műsorokat, egy-két évvel tovább, hogy elvégeztem a Bölcsészkart. Úgy gondoltam, illendő abbahagyni, csinálja valaki, aki még diák az egyetemen.

• *Mondok egy filmcímet, Csak pár fillért. Annak idején láttam, ez egy általad rendezett amatőrfilm. Csak ezt az egyet rendezted, vagy más is készítette?*

Ez az ELTE Amatőrfilm Klubban készült és a budapesti koldusokról szolt. Zavarban vagyok, hogy a mai fejemmel hogyan gondolkozzam róla, mert arról szolt a történet, hogy a koldusok úgy megélik ebből, mintha ez munka lenne. Egy általunk ismert koldus lakására is elmentünk, s azt kérdeztük tőle, hogy nem tudna-e valami mást csinálni, ha kapna havonta valamennyi forintot? Mire azt válaszolta, hogy 'én megkeresem most is a magamét'. Nem volt szinkronhangos kameránk, egy magnetofonnal vettük fel a beszélgetést, és ezt a hangot kellett szinkronba hozni a képekkel. Mai fejjel árnyaltabban gondolkodom a koldulásról meg a szociálpolitikáról, de ezt a filmet a hatvanas évek elején csináltuk Rák Jóska barátommal, aki szintén TTK-s volt. Utána elvégezte a Színház- és Filmművészeti Főiskolát, s jónevű operatőr lett a Dokumentumfilm Stúdióban. A filmünk része volt a klubunk kollekciónak, amivel nyertünk egy kollektív díjat az Amatőr Filmszemlén, ahol, ha jól emlékszem, Herskó János volt a zsűri elnöke, Szabó István pedig zsűritag. A kettejükkel való ismeretségem ekkortól datálódik.

• *Nem dédelgettél magadban filmrendezői ambíciókat?*

Ez benne volt az amatőrfilm készítésben, forgattam még egy másik filmet is, amely egy családi filmből készített kisjátékfilm, Fodor Tamással a főszerepben, aki az alteregómat játszotta. Szerepelt benne egy Horváth György nevű újságíró, aki szintén az Egyetemi Színpad körül forgolódott, de vele nem voltam elégedett.

• *Mi volt a film címe? Emlékszel rá?*

Kitörölte az agyam a címét, utána kellene nézni. Amikor dönteni kellett, rájöttem, hogy egyre többet foglalkozom filmtörténettel és filmesztétikával, sok-

sok filmklub-bevezető előadást tartok a TIT számára Budapesten és vidéken. Kellett is egy kis pénzt keresnem, mert ugyan a szüleim eltartottak, de a helyzetem miatt nyolc évig jártam egyetemre a különféle karokon, tehát nekem a filmklub előadások komoly bevételt jelentettek. Végül összeállt az a kép, hogy nem rúghatok labdába olyan pályán, ahol Jancsó Miklós meg Szabó István focizik, nem is szólva Felliniről meg Bergmanról.

• *Viszont szerepeltél egy Bacsó-filmben, a Kitérésben, és Jancsó Fényes szelekjében is volt egy kisebb alakításod.*

Ez akkor történt, amikor a tervezett filmtörténeti interjúkat készítettem. Bacsó Péter egy jó hangulatú beszélgetés után meghívott, hogy jöjjenek el kiemelt statisztának az éppen készülő filmjébe. Adva volt egy fiatalember, aki vállalkozóként meg akarja váltani a világot, kitérést akar megvalósítani az életében, s akkor az egyetemista barátnője ismerősei, egy nagyképű és ellenszenves értelmiségi társaság, kicikizik a főszereplőt, aki éppen disznókat tenyészt a megélhetése érdekében. Ebbe a társaságba rakott be Bacsó szereplőként. De már előtte is bele voltam fényképezve egy magyar filmbé, amire nagyon büszke vagyok. Amikor végeztem az egyetemen, kimentem a film-

gyárba, hogy egy magyar film forgatását végig csinálhassam. Jancsó segítségével bekerültem a *Fényes szelek* produkcióba afféle harmadik asszisztens vagy negyedik ügyelő feladatra. Kende János barátom úgy viccelődött erről egyszer, hogy te, András, te ott valaki voltál. Hogy „valaki hozzon egy kávé”. Jancsóknak egy alkalommal szüksége volt még egy fiatal paptanárra a jelenetbe, s akkor jelentkeztem, hogy szívesen vállalnám. Rajtam maradt a '68-as szemüvegem, és két jelenetben is látható vagyok.

• *A Bölcsészkar elvégzése után a Tömegkommunikációs Kutató Központ, ragadvány nevén a 'tömikomi' munkatársa lettél. Ez szabad választás volt a részedről, vagy csak éltél egy kínálkozó lehetőséggel?*

Ezt a ragadványnevet még sosem hallottam, mi mindig TK-nak rövidítettük. Az úgy történt, hogy *A magyar filmművészet szocialista új hulláma* címen írtam szakdolgozatot Király István professzornál, s a rám jellemző szerénységgel úgy gondoltam, hogy ebből lehetne egy könyvet csinálni. Fogtam és beadtam a Gondolat Kiadóhoz. A szerkesztő Vészits Ferencné – végtelenül kedves és nagyon jó szerkesztő volt –

Szekfű András
(2020 január)

elolvasta és behívatott. Közölte, hogy ebből most nem tudnak könyvet csinálni, de úgy látja,

hogy van bennem fantázia, így a jövőben majd kisebb megbízásokat kaphatok. Így is lett. Tőle értesültem, hogy szerveződik egy kutatóintézet a Magyar Rádióban, és az ő férje lesz a vezetője, menjek be hozzá, hátha tudunk egymással valamit kezdeni. A férje Vészits Ferenc nagyon elvtárs volt. Keményen vonalas személyiség, s ő lett a megalakuló Tömegkommunikációs Kutató Központ társigazgatója. Kevesen tudják ma már, hogy eleinte ketten igazgatták ezt az intézményt. Az adminisztratív igazgató Vészits Ferenc – Szecső Tamás a tudományos igazgató. Ez 1968 végén történt, és 1969 elejétől már ott dolgoztam. Eleinte szerződéssel foglalkoztattak, Cserés Miklós doktor, a híres rádiórendező volt a főnököm, s rövid idő múlva állományba vettek kiadói szerkesztőnek.

• *Miért nem kerültél soha a Filmtudományi Intézet vonzáskörébe?*

Amikor végeztem, éppen meghirdettek egy állást népművelési előadónak.

• *Pályáztál?*

Igen, pályáztam, de nem kaptam meg.

• *Tudod, hogy ki kapta meg?*

Igen. Egyik barátom kapta meg. Valószínűleg azért nem én, mert már ismertek. Az Egyetemi Színpadi tevékenység bevitt a filmszakma belső köreibé. Jónéhány embert ismertem a Filmtudományiban. Jártam a Bíró Yvette által szervezett vetítésekre, a *Filmkultúra* folyóirat szakmai körébe. Írtam is a lapba. Azt hiszem, azért nem vettek föl, mert valamilyen elvtárs jól tudta, hogy nagypofájú valaki vagyok. Nem hiszem, hogy a családnevem (Karafiáth) miatt, az akkor már nem volt izgalmas. A politikai nagypofajúság igen. Korábban, 1962–63 körül is jelentkeztem a Filmtudományi Intézetbe – még vegyészhallgatóként –, mert kerestek fordítókat szakcikkhez.

• A Nemzetközi Filmtájékoztatóba lehe-
tett fordítani és kis cikkeket írni.

A részletekre már nem, de az elutasításomra élénken emlékszem. Egy Taródy Béla nevű elvtárs színe elé kellett járulnom, aki jelenségnek sem volt túl megnyerő. Vele tárgyaltam a munkáról, s akkor megkérdezte, mivel foglalkozom. Mondom, hogy vegyészhallgató vagyok. Mire rám néz: „hogyan képzel, hogy vegyészként a Filmtudományi Intézetben labdába rúghat?”. Ha jól tudom, talán közgazdász volt, évtizedeken át monopolizálta az Intézetben a filmszociológiai kutatásokat. Ennek alapján tudott ilyen gőgösen elutasító és gyomorszájon ütő mondatot mondani. A mai napig hálás vagyok neki, mert ez volt az utolsó rúgás, aminek alapján azt mondtam, ha engem bárki taccsra tud tenni, akkor három év után is abba kell hagyni a vegyészeti, át kell menni a Bölcsészkarra, és azzal foglalkozni, amivel igazán akarok.

• *Hogyan kerültél közel Jancsó Miklós-hoz, emberileg és szakmailag is, hogy életed első jelentős nagyobb könyvét róla írtad?*

Ez két külön kérdés. Mert az életem első jelentős könyvét akkor is Jancsóról írtam volna, hogyha ő egy undok, elzárkózó pasi lett volna, aki nem hajlandó velem szóba állni, de csinálta volna a zseniális filmeket. Még nem említettem, hogy a Színpadon szerveztünk egy Filmtudományi Diákkört is, ahol Nemeskürty lett a vezető tanár, de később ránk kényszerítették Novák Zoltán elvtársat, aki állandó konfliktusba került a Filmtudományi Diákkör tagjaival. Mégis kialakult egy fantasztikus szellemi légkör a diákok között. A legígéretesebb filmesztéta Szabó Balázs volt ebben a társaságban, szerénységem tiltja, hogy magamat is

értelmezzem. Ezen kívül ott szerepelt még Förgeteg Balázs, aki hihetetlenül érzékeny és csodálatos megfigyeléseket tudott tenni a filmekről, s olyan emberi kapcsolatteremtő képessége volt, ami ritkaság. Továbbá ott voltak olyanok, mint Ráday Mihály, Rák Jóska barátom, s végül Mertz Nándi, aki fiatalon meghalt, és ott volt Jeles András, Kardos Sándor. Gyakorlatilag egy diákszövetség alakult ki: volt, aki inkább amatőrfilmes volt, mások inkább elméleti emberek. Létrejött egy remek versenyszellem, jó értelemben vett rivalizálás, hogy ki fogja megírni az első nagy magyar monográfiát az első nagy magyar rendezőről. Erre hajtottunk többen is.

• *Más oldalról is föltenném ezt a kérdést. Miért Jancsót választottad, miért nem egy életkorban hozzád, a nemzedékedhez közelebb álló rendezőt, akár mondhatnám Szabó Istvánt vagy mást is.*

Azért, mert azoknak akkor még nem volt életművük. Jancsónak már megvolt. A könyvem (*Fényes szelek, fűjjátok!* – KL) egyébként egyetemi doktori disszertációként készült, szintén Király István professzor bábáskodásával, aki ugyan politikailag rendkívül dogmatikus, nem túl rokonszenves valaki volt, ám ugyanakkor hihetetlenül művelt és nagyon hozzáértő személyiség, továbbá nyitott a filmes témákra. Nagy dolognak számított, hogy egyáltalán elfogadott ilyen témát disszertációnak.

Kérdésed második felére azt mondhatom, hogy akkor is Jancsót választottam volna, ha nem annyira nyitott személyi-

ség. De hihetetlenül laza és barátságos embernek ismertem meg. A filmjeiből rendszeresen csináltunk premier előtti vetítéseket. Már az *Oldás és kötés*en is ott voltam, aztán az *Így jöttem* vetítése utáni vita során lassan fogytunk, végül kiraktak minket az egyetem épületéből. Már nem tudom, hogyan, de végül a húgomhoz mentünk fel, a Vércse utcába, odajött Jancsó, Kézdi-Kovács, talán Grunwalsky, és még egy-két barátom. Ott ültünk már hajnalba nyúlóan és beszélgettünk. Kérdeztük tőle, mi lesz a következő filmje? „Egy betyártörténetet fogunk csinálni. Mondtuk Nemeskürtynek, hogy nemcsak úgy lehet történelmi filmet forgatni, ahogy Várkonyi.” Elképedtünk. Mi lesz ez? Betyárok. Gondolj bele egy pillanatra, hogy az az ember, aki a nagyon politikai és nagyon esztétikus *Oldás és kötés*t és az *Így jöttem*et csinálta, s akkor jönnek a betyárok, azaz a nehézeletűek (A *Szegénylegények* munkacíme – KL).

Ez az Egyetemi Színpadi ismeretség vezetett oda, hogy Jancsó tudta, ki vagyok, számontartott, és hozzá fordulhattam, hogy hadd vegyek részt a *Fényes*

SZEKFÜ ANDRÁS KÖNYVEI

Fényes szelek, fűjjátok! –

Jancsó Miklós filmjeiről
(Magvető Könyvkiadó, 1974.)
<http://mek.oszk.hu/03200/03213>,

A tömegkommunikáció új útjai

(Kossuth Kiadó, 1984)

Nagymaros

(társszerkesztő, Wien, 1987)

Kommunikáció, nyilvánosság, esélyegyenlőség Magyarországon –

A távirótól a Web 2.0-ig
(Gondolat Kiadó, 2007)

A cápa utolsó tangója –

Médiaszociológiai tanulmányok a félkemény diktatúrában
(Gondolat Kiadó, 2008)

Így filmeztünk – Válogatás fél évszázad magyar filmtörténeti interjúiból

(MMA Kiadó, 2018)

Így filmeztünk 2. – Válogatás fél évszázad magyar filmtörténeti interjúiból (MMA Kiadó, 2019)

Jancsó és köre – Így filmeztünk 3. (MMA Kiadó, 2021)

szelek forgatásán, és hogy ezek után meg mertem kérni '68 novemberében, hogy csináljunk egy hosszú életút interjút. Fölmentünk hozzájuk a Rózsa Ferenc utcába, Förgeteg Balázs barátomat is vittem, mert nem mertem volna egyedül menni, és ő sokat segített. Jött velünk még Buzás Péter, aki az Amatőrfilm Klubunk 15 kg-os Grundig magnóját kezelte. Mészáros Márta hozott vodkát és diót, amit ott nagy csattogással törtünk, a vodkát persze nagyon mérsékelten kortyolgattuk. Elsőre nem sikerült befejezni; másik napon is odamentünk, és egy sokórás beszélgetés lett belőle. (Lásd *Filmvilág*, 2014. 3. 4. 5. és 6. számait – KL)

• *Úgy emlékszem, hogy akkortájt egy időre bezúzott téged, másokkal egyetemben, a 70-es évek elején divatosá lett kutatási módszer, a szemiotika. Mit kaptál tőle? Ettől a módszertől, vagy kutatási irányzattól?*

Már az egyetemen, a Filmtudományi Diákkörben megismerkedtünk különböző elméletekkel, főleg Eisenstein, még inkább André Bazin munkásságával. Javában foglalkoztam filmelmélettel. A Népművelési Propaganda Iroda 1969-ben megbízott, hogy írjak egy rövid filmsztétikai összefoglalást az amatőrfilmes kiskönyvtárunkba. Ez kb. 30 oldal, a mai napig őrzöm; ez az egyetlen szakmai publikációm, amely Karafiáth András néven jelent meg. (Akkor még nem volt

számomra egyértelmű, hogyan fogom használni a nevet.) Valószínűnek tartom, hogy a természettudományos gondolkodásmód befolyásolt, ami a vegyészetből jött, tanultunk matematikát, tanultunk elég magas szintű fizikát, és kísérleti precizitást is: egyfajta egzakt-ság és bizonyíthatóság belém szívárgott. Ezért utólag hálásnak kell lennem a kutatóvegyészi képzésnek. Azt gondolom, hogy ez vezetett a szemiotikához, ami akkor a kor élenjáró és itthon nem nagyon divatos tudományos megközelítése volt. A szemiotika – magyarul jeltudományának szokták fordítani – nyelvészeti tudományos eszközöket alkalmaz a művészetekre, illetve sok mindenre, de a művészetekre, többek között a filmre is. Ennek többfelé ágazó irodalma volt. Nagyon csábító dolognak tűnt akkor, és ráadásul Hoppál Mihály barátommal lehetőségünk akadt, hogy válogatást gyűjtsünk a mozgókép-szemiotika irodalmából. Azért kellett mozgóképnek nevezni, mert a Tömegkommunikációs Kutató Központ könyvsorozatában tudtuk kiadni, és a mozgóképben benne van a televízió is. Közösen gyűjtöttük az anyagot és írtuk bevezetőt, felét ő, felét én. A magam részéről ezt próbáltam tovább vinni. A szemiotika hatása érezhető a Jancsó-könyvemben, ugyanis a *Fényes*

Szekfű András: **Fényes szelek, fújjátok!**

szelek elemzésében megpróbáltam a szemiotika lehetőségeit kiaknázni, és az *Égi bárány* elemzésében is van egy rész, ahol kifejezetten

ezzel az apparátussal dolgozom. További cikkeket is írtam ebben a témában. Például egy elemzést *A kis kanál* című csodálatos francia rövidfilmről, amelyik egy Beethoven-vonósnégyes tételre kb. 8-10 percen át mutat egy fából faragott egyiptomi kiskanalat, egy nőalakot, amely kinyújtott kezében tart egy tálát, és az a kanál. Ez a film olyan csodálatos képet tud adni, amiben életfilozófia van. Életről, halálról, szépségről, elmúlásról seregnyi dolog van benne. Ám egy idő után valahogy úgy éreztem, hogy a szemiotika nem visz tovább, mert minél inkább sikerült a filmeket föltranszírozni jelek egymásutánjává, annál kevésbé vált megfejthetővé, hogy mitől jó az a film, mitől szép, mitől hat ránk, mitől ráz meg. Egyszerűen elvesztettem az érdeklődésemet a szemiotika további lehetőségei iránt; úgy tűnik, hogy a nemzetközi filmtudományban is elhalványult ez az irányzat.

Az itt olvashatónál jóval hosszabb beszélgetés 2020 tavaszán, a járvány idején zoom-technikával készült. A közlés számára lényegesen megrövidítettem és szerkesztettem az élőbeszéd fordulatait.

(K.L.)